

"אם יקרה פעם נוספת" - מאורעות מבצע "שומר החומות" כמקרה של לחימה היברידיה (עמ' 8)

16 במקרה הרוסי, למשל, הרצון להטעות את היריב והידיעה כי אפשר לנצל מולו אמצעים שונים כדי להגביל את יכולת הפעולה שלו הוא רעיון פשוט אם כי לא תמיד קל ליישום. היישום הרוסי של "מלחמה היברידיה" קשור גם לאילוצים הרוסיים: הרצון להטעות את האויב, להימנע מאבדות, להתחשב בדעת הקהל ברוסיה שגם תחת פוטין אמנם תמכה בסיפוח חצי האי קרים ובבדלנים בחבל דונבאס שבאוקראינה, אך לא נלהבת מיציאה למלחמה נגד אוקראינה - "How Do Russians Feel About A - War With Ukraine?", **CARNEGIE MOSCOW CENTER**, 16 DECEMBER 2021. כל אלה הובילו את הרוסים לחפש פתרונות שלא יכללו הפעלה גלויה ובלתי-ניתנת להכחשה של כוחות צבאיים

17 KYLE OLIVER KENDALL, "USING THEIR OWN PEOPLE AGAINST THEM: RUSSIA'S EXPLOITATION OF ETHNICITY IN GEORGIA AND UKRAINE", MA THESIS, NAVAL POSTGRADUATE SCHOOL, MONTREY, 2015

18 JOHN R. HAINES, "HOW, WHY, AND WHEN RUSSIA WILL DEPLOY LITTLE GREEN MEN – AND WHY THE US CANNOT", **FOREIGN POLICY RESEARCH INSTITUTE** (MARCH 2016); UNITED STATES ARMY SPECIAL OPERATIONS COMMAND, "LITTLE GREEN MEN": A PRIMER ON MODERN RUSSIAN UNCONVENTIONAL WARFARE, UKRAINE 2013–2014, US ARMY SOCOM, FORT BRAGG 2015

19 FRANCE 24, "PRO-RUSSIA PROTESTERS SEIZE EASTERN UKRAINE STATE BUILDINGS", 6 APRIL 2014; DAVID M. HERSZENHORN AND ANDREW ROTH, "IN EAST UKRAINE, PROTESTERS SEEK RUSSIAN TROOPS", **NEW YORK TIMES**, APRIL 7, 2014; REUTERS, "ARMED PRO-RUSSIAN PROTESTERS SEIZE CITY IN EASTERN UKRAINE", **THE GUARDIAN**, APRIL 12, 2014; DAISY SINDELAR, "IN EASTERN UKRAINE, THE HUNT FOR A SMOKING GUN -- AND A REAL RUSSIAN HOLDING IT", **RADIO FREE EUROPE/RADIO LIBERTY**, APRIL 15, 2014

20 PIETER VAN HUIS, "A RECONSTRUCTION OF CLASHES IN MARIUPOL, UKRAINE, 9 MAY 2014", **BELLINGCAT**, JANUARY 28, 2015

21 RADIO SVOBODA, "SUD V ROSTOVE RASKRYL INFORMATSIYU O POSTAVKE PRODOVOI'STVIYA ROSSIYSKIM VOYENNYM NA VOSTOKE UKRAINI" (COURT IN ROSTOV EXPOSED INFORMATION ABOUT FOOD SUPPLY TO RUSSIAN MILITARY IN EASTERN UKRAINE), 16 DECEMBER 2021

תודתי לרוני רוז שהביא לידיעתי מקור זה.

22 ARIC TOLER, "RUSSIAN OFFICIAL ACCOUNT OF ATTACK ON UKRAINE BORDER GUARDS", **BELLINGCAT**, 30 MAY 2015; RUSLAN LEVIEV, "THREE GRAVES: RUSSIAN INVESTIGATION TEAM UNCOVERS SPETSNAZ BRIGADE IN UKRAINE", **BELLINGCAT**, 22 MAY 2015

23 למשל התמליל המפורסם של שיחת ויקטוריה נולנד, אז תת-מזכירת המדינה האמריקנית, עם שגריר ארצות הברית באוקראינה - "UKRAINE CRISIS: TRANSCRIPT OF LEAKED NULAND-PYATT CALL", **BBC**, 7 FEBRUARY 2014

24 YURIY DANYK, TAMARA MALIARCHUK AND CHAD BRIGGS, "HYBRID WAR: HIGH-TECH, INFORMATION AND CYBER CONFLICTS", **CONNECTIONS** 16 (2), 2017, P. 7FF; SANDOR FABIAN AND JANIS BERZINS, "STRIKING THE RIGHT BALANCE: HOW RUSSIAN INFORMATION OPERATIONS IN THE BALTIC STATES SHOULD INFORM US STRATEGY IN GREAT POWER COMPETITION", **MODERN WAR INSTITUTE AT WEST POINT** (APRIL 2021)

25 ANDREI SOSHIKOV, "INSIDE A PRO-RUSSIA PROPAGANDA MACHINE IN UKRAINE", **BBC**, 14 NOVEMBER 2017; TODD C. HELMUS ET AL, **RUSSIAN SOCIAL MEDIA INFLUENCE: UNDERSTANDING RUSSIAN PROPAGANDA IN EASTERN EUROPE**, RAND, SANTA MONICA, 2018

26 הדבר לא היה בשל יעילות אגדיה של שירותי הביון הרוסיים, אלא בגלל שחלקו תרבות משותפת, ורבים מאנשי שירותי הביון הבכירים של שתי המדינות היו אנשי KGB לשעבר. השלטון הפרו-רוסי באוקראינה כמובן תרם את חלקו בתקופה בה התקיים.

1 הציטוט בכותרת מתבסס על התוכנית "זמן אמת" על מאורעות "שומר החומות", במסגרתה אמר חבר מועצת עיריית עכו, בולוס נחאס, כי: "אם יקרה פעם נוספת... אנחנו שוב נצא [להפגנות] [...] אנחנו חושבים שכל הרע זה בביבוש [...] אם זה עניין שנוגע לעם הפלסטיני [...] אנחנו נצא [...] זה לא בשליטה אפילו" (ערוץ כאן 11, זמן אמת עונה 5 פרק 13, 16 בנובמבר 2021, זדקה 47:45-48:20, <https://www.youtube.com/watch?v=XtGDUNWfNM0>)

2 לירן לוי, "10 בתי כנסת שרופים ועבירות רכוש: נדקי המהומות", **וואלה**, 16 במאי 2021

3 הגר שיזף וינאל ג'בארין, "הרג הנער באום אל-פחם: חבריו נעצרו בחשד לדריסת שוטרים 11 יום אחרי המקרה", **הארץ**, 1 ביוני 2021

4 לירן לוי, "10 בתי כנסת שרופים ועבירות רכוש: נדקי המהומות", **וואלה**, 16 במאי 2021

5 פרוטוקול מס' 35 משיבת ועדת ביטחון הפנים, יום שני, ט' בטבת התשפ"ב (13 בדצמבר 2021), שעה 9:35

6 אמיר בוחבוט, "המתיתחות מתחילה להשפיע: נפקדות וירידה במוטיבציה בקרב החיילים הבדואים", **וואלה**, 23 ביוני 2021

7 פרוטוקול מס' 53 משיבת ועדת החוץ והביטחון, יום שני, ב' בטבת התשפ"ב (06 בדצמבר 2021), שעה 10:30. בתקופת ההתנתקות סירבו פקודי 63 חיילים - אריק בנדר, 63 סרבנים בזמן ההתנתקות, **מעריב**, 7 NRG, בספטמבר 2005 - אולם דומה שאין בסיס אמיתי להשוואה בין הסרבנות בהתנתקות, סביב סוגיה השנויה במחלוקת פוליטית וכלפי אזרחי ישראל, לסרבנות בשעת לחימה נגד חמאס - שלא לדבר על הזמן הארוך יותר שנמשכה התוכנית וההכנות אליה וכמות הסרבנים הפוטנציאליים הגדולה בסדר גודל.

8 אמיר בוחבוט, "מחשש לתקיפות של ערבים: צה"ל אישר לחיילים לנוע בלבוש אזרחי", **וואלה**, 16 במאי 2021; יוסי יהושע, "כשחיילים מונחים לנוע בלי מדים - יש בעיה קשה בהרתעה", **ynet**, 19 במאי 2021.

9 אריה יואלי, "מרד לוחמים במילואים: לא יוצאים הביתה בלי נשק", **סרוגים**, 19 במאי 2021

10 עלי מוגרבי, "בשב"כ מעריכים: 85% מהמתפרעים הערבים - בעלי רקע פלילי", **חדשות**, 13, 19 במאי 2021; יאיר קראוס, "כמעט כל נאשמי שומר החומות - ללא רקע פלילי קודם", **מקור ראשון**, 13 באוגוסט 2021; צוות המשרוקית של גלובס, "כמעט כל עצורי 'שומר החומות' הם מהמעמד הגבוה בחברה הערבית?", 6 בדצמבר 2021

11 התופעה כשלעצמה ותיקה הרבה יותר. ר' למשל את הניתוח של פטר קיש למלחמת קשמיר ב-1947: PETER ALMOS KISS, "KASHMIR, 1947 – THE FIRST MODERN HYBRID WAR", **WORKING PAPER**, 2021

12 FRANK G. HOFFMAN, **CONFLICT IN THE 21ST CENTURY: THE RISE OF HYBRID WARS**, POTOMAC INSTITUTE FOR POLICY STUDIES, ARLINGTON, 2007.

13 חיפוש צמד המלים "מלחמה היברידיה" ברוסית (Гибридная война) ברשת מראה בבירור שכל המאמרים הדנים בסוגיה זו נכתבו על-ידי מחברים מערביים, מפנים אליהם או מתפלמסים עימם. כך גם ערך הוויקיפדיה הרוסי, נכון לרגע כתיבת המאמר, מסתמך בעיקר על מקורות מערביים ומתאר את התופעה לפי אותם מקורות, ולא לפי מקורות רוסיים, בוודאי לא צבאיים-תורתיים.

14 NICU POPESCU, "HYBRID TACTICS: NEITHER NEW NOR ONLY RUSSIAN", **EUROPEAN UNION INSTITUTE FOR SECURITY STUDIES**, 2015

15 ARSALAN BILAL, "HYBRID WARFARE – NEW THREATS, COMPLEXITY, AND 'TRUST' AS THE ANTIDOTE", **NATO REVIEW**, NOVEMBER 2021; PATRICK J. CULLEN AND ERIK REICHBORN-KUENNERUD, "UNDERSTANDING HYBRID WARFARE", **MULTINATIONAL CAPABILITY DEVELOPMENT CAMPAIGN PROJECT**, 2017

בקבוצות ישראליות ברשתות חברתיות כדי להשתיל מסרים שיגיבירו שסעים בישראל (דפנה ליאל, "תחקיר: כך רשת אירנית מפיצה תכנים בישראל - במטרה ללבות את הוויכוח הפוליטי", חדשות 12, 29 בדצמבר 2021), וכן השתמשו במתקפות כופרה לצרכים תודעתיים (בוגז דולב ודוד סימן טוב, "מתקפות סייבר/כופרה איראניות נגד ישראל לתכלית תודעיתית", המכון למחקרי ביטחון לאומי, 2 בינואר 2022). יש להניח שהאיראנים מתערבים גם ברשתות חברתיות בשפה הערבית, לא רק בעברית, וסביר מאוד שעשו כך גם ב'שומר החומות'

37 "בר לב: התקוממות פנימית בחברה הערבית כמו בשומר חומות עלולה לקרות שוב", מעריב, 7 בדצמבר 2021; אלון הכמון ואנה ברסקי: "בר לב: התפרצות האוכלוסייה הערבית ב'שומר חומות' הפתיעה את המדינה מאוד", מעריב, 12 בספטמבר 2021.

38 **ידיעות אחרונות**, 9 ביולי 2021; ערוץ כאן 11, זמן אמת עונה 5 פרק 13, 16 בנובמבר 2021, דקה 47:45-48:20, <https://www.youtube.com/watch?v=XtGDUNWfNM0>

39 דוגמאות רבות אפשר למצוא בדף של מרכז דדו באתר צה"ל - <https://bit.ly/3EUEqo5>

40 הנרי קיסניגר התלונן בזמנו כי "לישראל אין מדיניות חוץ, רק מדיניות פנים". דומה שבימינו היוצרות מתהפכות לעיתים קרובות

41 די לציין שבהצהרות לסיום המבצע השתתפו ראש הממשלה, שר הבטחון, הרמטכ"ל וראש השב"כ, אולם לא השר לבטחון פנים, מפכ"ל המשטרה או כיו"ב. מתוך כחצי השעה שהוקדשה להצהרות של ארבעת הדוברים, הקדיש ראש הממשלה לנושא דקה וחצי, ושר הביטחון - דקה. הרמטכ"ל מטבע הדברים לא התייחס לנושא. לעומת זאת, ראש השב"כ, שתפקידו כולל ענייני פנים, הקדיש כמעט שליש מהצהרתו לנושא - כ-45 שניות מתוך קצת פחות משתי דקות. סיכום מבצע 'שומר החומות', כאן 11, 21 במאי 2021, <https://www.youtube.com/watch?v=c-8KbM1wC3c>

42 כפי שיעיד למשל העיסוק הנרחב בצה"ל ב"דוקטרינת גראסימוב", שאמנם איננה ממש דוקטרינה אולם היא תיאור של אופן הלחימה כיום כפי שראה אותו הרמטכ"ל הרוסי. נאומו של גראסימוב (רוסית) זמין בכתובת: <https://vpk-news.ru/articles/14632>; על הצורה בה הפך במערב נאום זה ל"דוקטרינה ר' I'M SORRY FOR CREATING THE 'GERASIMOV DOCTRINE'", **FOREIGN POLICY**, MARCH 5, 2018 <https://foreignpolicy.com/2018/03/05/im-sorry-for-creating-the-gerasimov-doctrine>. ב-2018 נשא גראסימוב נאום נוסף בעניין הלחימה העתידית כפי שהוא רואה אותה, ובין היתר הדגיש את הנקודות בדבר טשטוש הגבולות בין שלום למלחמה, הפגיעה ביעדים כלכליים ותשתיות מדינה כדרך להשגת השמדה מלאה של האויב, חשיבות הטכנולוגיה (כולל מערכות פ"ש), כלים לא מאוישים ולוחמה אלקטרונית - כולל מה שבצה"ל יכנו לוחמת סייבר וספקטרום) ובניין כוח הנדרש לכך, כולל יחידות מוטסות ושילוב טוב יותר של השריון. תרגום הנאום זמין בכתובת <https://www.armyupress.army.mil/portals/7/army-press-online-journal/documents/2019/gerasimov-2019.pdf>

43 המכשול ברצועת עזה ודאי סייע לחזק הרגשה זו.

44 טל לב רם, "ההמון התחיל לרוץ לכיווני יוידה עשרות אבינים: קצין צה"ל ניצל מניסיון לינץ' בדרום", **מעריב**, 12 במאי 2021; יואב לימור: "צה"ל יגייס יחידות מילואים לאבטחת צירים מפני ערביי ישראל במערכה הבאה, **ישראל היום**, 23 בנובמבר 2021.

45 חייל שסירב פקודה ב"שומר החומות" לא בהכרח עשה זאת על רקע אידיאולוגי; אימים עליו אם לא יעשה זאת הם כלי רב עוצמה.

46 דומה שאפשר לומר שהמשטרה חיפשה שקט תעשייתי ולא שקט: ניתן להגדיר את ההבדל בכך ששקט מבקש להשליט מצב של סדר ושקט, ואילו שקט תעשייתי מבקש לאפשר לארגון להמשיך בעיסוקיו כרגיל ללא צורך לשנות את דפוסי פעולתו, גם אם התוצאה לכל מי שמחוץ לארגון הפוכה משקט.

47 אלי סניור, "המפכ"ל בלוד: טרוריסטים משני הצדדים"; השר אוהנה: 'התבטאות מקוממת', **ynet**, 18 במאי 2021.

ROGER N. McDERMOTT, BROTHERS DISUNITED: RUSSIA'S USE OF MILITARY POWER IN UKRAINE, FOREIGN MILITARIES STUDY OFFICE, FORT LEAVENWORTH, 2015, PP. 8-13, 20-21; CHRISTOPHER MILLER, "UKRAINE'S TOP INTELLIGENCE AGENCY DEEPLY INFILTRATED BY RUSSIAN SPIES", **MASHABLE**, 30 DECEMBER 2014; MARK SNOWISS, "EX-UKRAINIAN SPY CHIEF: RUSSIAN CAMPS SPREADING CHAOS", **VOA**, 24 JULY 2015; OLEKSIY SOROKIN, "UKRAINIAN SECURITY AGENCY DETAINS ITS OWN GENERAL AS RUSSIAN DOUBLE AGENT", **Kyiv Post**, 14 APRIL 2020

ADRIAN HIGGINS, "CHECHEN HITMAN POSED AS FRENCH JOURNALIST TO HUNT VLADIMIR PUTIN'S ENEMIES IN UKRAINE", **THE INDEPENDENT**, 13 JUNE 2018; 112 UKRAINE NEWS AGENCY, "WHO IS WHO IN DONBAS VOLUNTEER OKUEVA MURDER CASE?", 14 JANUARY 2020

גם כמה מפקדי מודרים שהיוו אופוזיציה למנהיגים בדלנים פרו-רוסים חוסלו. לרוב מוערך כי מדובר בפעולות מטעם רוסיה, אם כי אין לשלול אפשרות של חיסולים אוקראיניים - RADIO FREE EUROPE/RADIO LIBERTY, "SEPARATISTS VOW REVENGE AFTER TOP COMMANDER KILLED IN EASTERN UKRAINE", 17 OCTOBER 2016

האוקראינים מצידם ביצעו 'עוקץ' כדי לגייס כביכול שכירי חרב ללחימה נגד אוקראינה, ואז לעצור את אלה מהם המבוקשים עוד מוקדם על ידי אוקראינה. גם עניין זה מסתדר היטב עם רעיונות הלחימה ההיברידי, הגם שפחות רלוונטי כנראה לאיום היברידי על ישראל - "UKRAINE BRAZEN STING OPERATION TO SNARE RUSSIAN MERCENARIES", **BELLINGCAT**, 17 NOVEMBER 2021

DIANA DASCALU, "FROZEN CONFLICTS AND FEDERALIZATION: RUSSIAN POLICY IN TRANSNISTRIA AND DONBASS", **JOURNAL OF INTERNATIONAL AFFAIRS**, 22 MAY 2019; GEIR HÅGEN KARLSEN, "DIVIDE AND RULE: TEN LESSONS ABOUT RUSSIAN POLITICAL INFLUENCE ACTIVITIES IN EUROPE", **PALGRAVE COMMUNICATIONS** 5, 2019

KENDALL, USING THEIR OWN, PP. 23-28. 55-61

בעניין זה יש להעיר שהאשמות "הקנוניה הרוסית" נגד הנשיא לשעבר דונלד טראמפ, שבידוע לא הוכחו כידוע והתבססו על מידע מפוקפק למדי, הסיטו את הדיון הציבורי בארצות הברית מאפשרות סבירה אחרת: שב-2016 סברו הרוסים שהילרי קלינטון תנצח, ומערכת המידע והתעמולה לא באמת נועדה להעלות את טראמפ, אלא ליצור בקרב מתנגדי קלינטון בציבור האמריקני חוסר אמון נוסף, ולפגוע בלגיטימציה של הנשיאה הצפויה וביכולתה להוביל מדיניות

CENTER FOR CIVILIANS IN CONFLICT, **ENTERING THE GREY ZONE: HYBRID WARFARE AND THE PROTECTION OF CIVILIANS IN UKRAINE**, JUNE 2021, P. 14

גיל הנקון, **נצח או שניעלם: תולדות מלחמת צ'צ'ניה הראשונה, 1994-1996**, מערכות, תל-אביב, 2007, עמ' 217

במשך זמן רב פעל בפייסבוק דף "רשמי" של תנועת BLACK LIVES MATTER האמריקנית, שאף מכר מוצרים וגייס תרומות. רק אחרי חשדות של פעילים שלא הבינו כיצד איש מהם איננו מכיר את מפעילי האתר, התברר כי מדובר באוסטרלי שהפעיל את הדף כהונאה וגרף למעלה ממאה אלף דולרים בתרומות ומכירות מוצרים. DONNIE O'SULLIVAN, "HOW WE PROVED THAT THE BIGGEST BLACK LIVES MATTER PAGE ON FACEBOOK WAS FAKE", **GLOBAL INVESTIGATIVE JOURNALISM NETWORK**, 31 AUGUST, 2020.

לדברי גלעד אך, מזכ"ל ארגון "עד כאן", בעזרת משתמשים מזויפים נכנסו אנשי הארגון לקבוצות ערביות שונות ברשתות החברתיות והיו עדים להצגת נשק ובסך רב בצורה שהעידה על כוונה להשתמש בהם במהלך ההתפרעויות. סימנים כאלה אינם מוכיחים מעורבות של גורמים מבחוץ, אולם מגדילים את הסיכוי לכך. סרט התעודה חמישה ימים במאי, דקה <https://www.youtube.com/watch?v=MUKCSABC-26>:20-25:49

26. פורסם כי פרופילים מזויפים שהופעלו בידי גורמים איראניים התערבו

- 48 פרטוקול ישיבת וועדת בטחון הפנים של הכנסת, 13 בספטמבר 2021. כאמור, בפועל היו שלושה הרגים יהודים בליניץ', בשריפה ובתקיפה, הרג ערבי אחד כנראה מידי המשטרה, והרג ערבי נוסף מידי להגנה עצמית
- 49 במחקר על למעלה מ-300 תנועות מחאה ברחבי העולם מ-1900 ואילך מצאה אריקה צ'נואת' כי למעט שני מקרים, תנועות (אלימות או לא אלימות) שזכו לתמיכה פעילה של 3.5% מהאוכלוסיה בעת ובעונה אחת תמיד הובילו לשינוי, ויותר מזו – רוב תנועות המחאה המצליחות הצליחו להוביל את השינוי עם הרבה פחות מ-3.5%. אפילו אחוז ההצלחה של תנועות עם בין 0.06% תמיכה פעילה ל-0.25% תמיכה פעילה (כ-30% מהמספר הכולל שנמדד) עמד על כמעט מחצית. תנועות לא אלימות הצליחו יותר מתנועות אלימות. כמובן, מדובר בסטטיסטיקה ולא בחוק – כך שתנועות שחושבות שאם יצברו יחד 3.5% מיד יקרוס השלטון וייכנע, טועות. ר' ERICA CHENOWETH, "QUESTIONS, ANSWERS, AND SOME CAUTIONARY UPDATES REGARDING THE 3.5% RULE", CARR CENTER FOR HUMAN RIGHTS POLICY, HARVARD KENNEDY SCHOOL, 2020, https://carrcenter.hks.harvard.edu/files/cchr/files/ccdp_005.pdf. מאגר הנתונים נמצא בכתובת <https://dataverse.harvard.edu/>
- 50 יגיל הנקין, כדגים בסבך: רודזיה במלחמה 1965–1980, מערכות ומודן, בן שמן, 2019, עמ' 225–230; YAGIL HENKIN, "STONING THE DOGS: 230–225", STUDIES IN GUERRILLA MOBILIZATION AND VIOLENCE IN RHODESIA", *CONFLICT & TERRORISM*, 36(6), 2014, PP. 503-532
- 51 רוברט תומפסון, שלטון ומרדנות: לקחי מלאיה ווייטנאם, מערכות, תל-אביב, 1967, פרק 3
- 52 ר' למשל CLAUDE BERREBI, "EVIDENCE ABOUT THE LINK BETWEEN EDUCATION, POVERTY AND TERRORISM AMONG PALESTINIANS." *PEACE ECONOMIC, PEACE SCIENCE AND PUBLIC POLICY* 13 (1), 2007, PP. 18-53; ELI BERMAN, MICHAEL CALLEN, JOSEPH H. FELTER, JACOB N. SHAPIRO, "DO WORKING MEN REBEL? INSURGENCY AND UNEMPLOYMENT IN AFGHANISTAN, IRAQ, AND THE PHILIPPINES", *JOURNAL OF CONFLICT RESOLUTION* 55 (4), 2011, PP. 496-528
- 53 קרובות קיים גם קשר בין גורמי פשיעה וגורמים לאומניים, והמעבר מקריירת פשע לקריירת גרילה נפוץ גם הוא.
- 54 ר' למשל את סרטון המשטרה במסגרת תרגיל 'עורף לאומי 21' באוקטובר 2021, שאמצעי המחשה שלו כלול, לצד מהומות בלוד והתפרעות בהר הבית, קבוצת חרדים החוסמת את הכניסה לירושלים: <https://www.youtube.com/watch?v=3HADNPWWRUM>
- 55 לימור, 23 בנובמבר 2021. הכותרת בידיעה זו בעיתית. האיום של התקוממות לאומנית מתוך החברה הערבית בישראל קיים ומסוכן, הפיכה אוטומטית של "ערביי ישראל" לאיב במערכה הבאה מסוכנת גם היא. איננו מעוניינים שכוחות יגיעו לאבטחת צירים כשהם משוכנעים שהאויב הוא כל אזרח ערבי באשר הוא; הסמנטיקה, במקרה זה, עלולה לייצג גם מהות, וההשלכות של ראיית ציבור אזרחי כולו כ'אויב' יכולות להיות קטלניות, כפי שאירע פעמים רבות בהיסטוריה. במיוחד בשל כך יש צורך ביכולות שיטור, ולא רק ביכולות צבאיות
- 56 בשנות ה-80 של המאה ה-20 פורק הג'א ובמקומו ניתנו למשטרה כמה מאות תקני שוטרים. מאות שוטרים אמנם חוסכים קריאת מילואים רבים, ויכולים למלא את מקומם של מאות אנשי הג'א בכל רגע נתון, אולם אינם יכולים לתת מענה למצב בו נצרך גיוס כללי. אילן בכר, "רבין מסכים: שוטרים במקום אנשי הג'א", **מעריב**, 26 בספטמבר 1985
- 57 דיינו להזכיר את ההשפעה על צה"ל של הריגת אזרחים רבים בכפר כנאא ב'ענבי זעם' ושוב במלחמת לבנון השנייה, או ההשפעה לטווח ארוך על המשטרה של ועדת אור וחוקירת הרג 13 אזרחים ערבים במהלך הפגנות אלימות באוקטובר 2000.
- 58 טל לב רס, "אלוף איציק תורג'מן מזהיר מתרחיש הפרעות במגזר הערבי: ל'א ניסע מוואדי ערה", **מעריב**, 12 בנובמבר 2021.
- 59 אמיר בוחבוט, "סיכול ההברחה הגדולה מלבנון: חיזבאללה תכנן להעביר
- נשק לפיגועים בישראל", וואלה, 10 ביולי 2021; גיא ורון, "המשטרה: 'חיזבאללה מבריה נשק לערביי ישראל כדי לחמש אותם ליום הדין'", חדשות 12, 22 בנובמבר 2021
- 59 כגון תרומת דם להפגנת סולידריות עם הפלסטינים
- 60 תודתי לפרופ' הלל פריש שהפנה את תשומת ליבי לכך
- 61 יש להודות כי עניין אחרון זה הוא מסובך במיוחד, גם בשל החשש לפגיעה בזכויות אזרח וגם ובייחוד כיוון שקשה מאוד להוכיח מעורבות חיצונית ביצירת מהומות או חתרנות – בפרט אם הדבר נעשה על ידי משתמשים כוזבים ברשתות חברתיות המשתלבים בקבוצות קיימות ומעודדים המעודדים הלכי רוח קיימים גם הם, ולא על ידי מימון זר ישיר
- 62 חסן שעאלן, "איומים והודעות הסתה נגד חיילים דרוזים", **ynet**, 22 ביולי 2014; שמעון איפרגן, "החיילים הנוצרים שוברים שתיקה: 'זה ייגמר ברצח'", מאקו, 16 ביולי 2015; שמעון איפרגן, "מאיימים על חיילים ערבים-נוצרים ברשת: 'מצווה להרוג אותו'", **מאקו**, 22 בפברואר 2017.
- 63 כך למשל אפשר בית החולים סורוקה לעובדים ערבים ללון במעונות בשל חששם לחזור לביתם בסוף משמרת מחשש שייפגעו בידי מתפרעים יהודים. "מנהל סורוקה: 'הלנו אנשי צוות ערבים שחששו לצאת בזמן שומר החומות'", **חדשות 13**, 18 בדצמבר 2021
- 64 המשמר האזרחי איננו יכול להיתפס כתחליף להג"א. מלבד ההבדל בסמכויות או ביכולת לגייס אנשים למילואים בהג"א, גם מספר המתנדבים הפעילים במשמר האזרחי יורד בעקביות, וב-2020 היה רק 25,070, בעוד שרק חמש שנים קודם לכן היה 34,500 (משטרת ישראל, השנתון הסטטיסטי 2019, השנתון הסטטיסטי 2020, לוח 7.1). גם נתון זה מרוחק מרחק רב מלמעלה מ-70 אלף הפעילים בתחילת שנות האלפיים, 50 אלף הפעילים בשנות ה-80 המאוחרות, או יותר ממאה אלף בשנות ה-70. בשעה שעד 2010 היה ניצב במשטרה מפקד על המשמר האזרחי, החל משם הוכפף המשמר כולו לניצב משנה (רמ"ח מתנדבים) עדות לכך שהמשמר איננו נתפס כגוף עם תפקיד הגדול יותר מסיוע פרטי לשוטרים. גם בהיקפו המצומצם יכול היה משמר אזרחי לתרום תרומה ניכרת לשמירת הביטחון (בניח, לו היו מופעלים עשרת אלפים איש נוספים בה בעת ב"שומר החומות") אולם ספק אם יש יכולת להפעילו בצורה כזו
- 65 הטיעון כאילו ידובר במיליציות יהודיות נגד ערבים איננו רלוונטי, גם לולא היה מתעלם מההבדלים בסדרי הגודל של הפרעות ב"שומר החומות" ואילולא הייתה מונחת ביסודו ההנחה כי יש כאן מלחמת אזרחים שתפקיד המשטרה בה הוא איפשהו בין לעמוד מן הצד לבין להיות שופט בין הצדדים. ראשית, אין מחסום בהג"א נגד בני מיעוטים בוגרי צבא או משטרה. שנית, חבר הג"א הוא בעל נשק מוכר, תחמושת רשומה ותפקיד מוגדר. מתנדב הג"א יהיה, מטבע הדברים, אדם מיומן יותר ומהימן יותר ממחזיק נשק רגיל, לא כל שכן ממחזיק נשק לא חוקי, וכפוף למשימות. באימון מתאים, מתנדבי הג"א תחת עינה של המשטרה יהיו מיומנים ואמינים - מצופה מהם יהיה למנוע התפרעויות בשכונותיהם ועריהם, בין אם המתפרעים ערבים או יהודים
- 66 הקמתה של יחידת "דבורה" בצפון ויחידות כגון לוט"ר אילת או סיירת חטיבת ירושלים בשנות ה-70 וה-80 של המאה ה-20 הן דוגמה ליחידות התערבות מקומיות על בסיס מילואים; ניתן להרחיב את היחידות המקומיות גם בלא שכולן יהיו יחידות לוט"ר. יש, למשל, הרבה פחות לחמשים שצריכים לפרוץ לתוך זירת אירוע מלחמתי שצריכים לבודד את הזירה, ובוודאי שהיכולות שנדרשות כדי למנוע ממתפרעים לפלוש לשכונה ולשרוף כלי רכב אינן היכולות הנדרשות לצורך חילוץ בני ערובה
- 67 הנקין, 2019, עמ' 128–129
- 68 עד ספטמבר 2021 כבר שוחררו 80 מתוך 125 עצורים בנגב, כולל מעורבים בליניץ' וניבסיונות רצח, בערבות או למעצר בית. נימוקי השופטים כללו לעיתים קרובות את ההנמקה שכיוון שהמציאות השתנתה, מסוכנותם של החשודים איננה קיימת יותר. **ynet**, 22 בספטמבר 2021
- 69 דוגמה לכך ניתן לראות מהעובדה שהוראות בסיס הרבנות הצבאית ברמלה – וסביר שאיננו היחיד – קובעות, נכון לרגע כתיבת מאמר זה, כי "אין לנו בצורה רגלית ברחבי רמלה, אך ורק בתוך רחבי התחנה המרכזית או בתחבורה ציבורית". צילום ההוראות, שבוצע בתאריך 22 בדצמבר 2021, הוא בערוץ

INSURGENCIES, MAY 2014 - [HTTPS://ARMYPUBS.ARMY.MIL/EPUBS/DR_PUBS/DR_A/PDF/WEB/FM3_24.PDF](https://armypubs.army.mil/epubs/DR_pubs/DR_A/pdf/web/fm3_24.pdf) 17
ARMY TECHNIQUES PUBLICATION (ATP) 3-34.22, ENGINEER - ATP 3-12.3, OPERATIONS-BRIGADE COMBAT TEAM AND BELOW ELECTRONIC WARFARE TECHNIQUES

CARL VON CLAUSEWITZ, ON WAR, PRINCETON UNIVERSITY PRESS, NEW JERSEY, 1976 - [HTTPS://WWW.USMCU.EDU/PORTALS/218/EWS%20ON%20WAR%20READING%20BOOK%201%20CH%201%20CH%202.PDF](https://www.usmcu.edu/portals/218/ews%20on%20war%20reading%20book%201%20ch%201%20ch%202.pdf) 18

CLIFFORD J. ROGERS, "AS IF A NEW SUN HAD ARISES": ENGLAND'S FOURTEENTH-CENTURY RMA", IN MACGREGOR KNOX AND WILLAMSON MURRAY, **THE DYNAMICS OF MILITARY REVOLUTION 1300-2050**, CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS, 2001
[HTTPS://WWW.GUTENBERG.ORG/FILES/1946/1946-H/1946-H.HTM#CHAP77](https://www.gutenberg.org/files/1946/1946-h/1946-h.htm#chap77) 20

הערות המתרגם: כמבני דת, בריאות וחינוך 21

NICK PATON WALSH, DOMINIQUE VAN HEERDEN AND SALMA ABDELAZIZ, "SATELLITE CAPTURES RARE SNAPSHOT OF LIFE IN RAQQA", **CNN**, 25 APRIL 2017 22

SEBASTIEN ROBLIN, "BATTLE OF GROZNY: 25 YEARS AGO THE RUSSIAN MILITARY HIT ROCK BOTTOM", **THE NATIONAL INTEREST**, 21 DECEMBER 2019 23

JOHN SPENCER, "CITIES POSE HUGE CHALLENGES TO MILITARY FORCES, THE BIGGEST MIGHT BE JUST CROSSING THE STREET", **MODERN WAR INSTITUTE**, 30 OCTOBER 2018 24

JOHN SPENCER, "A SOLDIER'S URBAN WARFARE CHRISTMAS WHIS LIST", **MODERN WAR INSTITUTE**, 23 NOVEMBER 2018 25

JOHN SPENCER, "SEEING THROUGH WALLS", **MODERN WAR INSTITUTE**, 11 DECEMBER 2020 26

TODD SOUTH, "THE ARMY IS BUYING THIS POCKET-SIZED DRONE IN BULK FOR RECON AT PLATOON AND BELOW", **ARMY TIMES**, 12 FEBRUARY 2019 27

ADAM K. RAYMOND, "WE OWN THE NIGHT: THE RISE AND FALL OF THE US MILITARY'S NIGHT-VISION DOMINANCE", **TASK AND PURPOSE**, 13 JULY 2021 28

FOG ADVISORY ENDS IN GTA AFTER BRINGING NEAR-ZERO VISIBILITY TO MORNING COMMUTE", **CBC NEWS**, 9 OCTOBER 2018 29

TODD SOUTH, "THIS ARMY UNIT WILL BE THE FIRST TO GET THE MOST ADVANCED NIGHT VISION GOGGLES, WITH THERMAL", **ARMY TIMES**, 12 SEPTEMBER 2019 30

WILLIAM E. WELSH, "A MASTERFUL GERMAN DEFENSE AT THE BATTLE OF (SEELOW HEIGHTS)", **WARFARE HISTORY NETWORK** (SEPTEMBER 2010) 31

JOHN SPENCER, "RUSSIA'S URBAN WARFARE TECH", **MODERN WAR INSTITUTE**, 18 SEPTEMBER 2020 32

YOTAM FELDMAN, "DR. NAVEH, OR, HOW I LEARNED TO STOP WORRYING AND WALK THROUGH WALLS", **HAARETZ**, 25 OCTOBER 2007
[HTTPS://INTERNATIONAL-REVIEW.ICRC.ORG/SITES/DEFAULT/FILES/IRC_97_901-4.PDF](https://international-review.icrc.org/sites/default/files/irc_97_901-4.pdf) 34

IBID 35

MATTHEW GASKILL, "PAVLOV'S HOUSE - 'FORTRESS' AT STALINGRAD", **WAR HISTORY ONLINE**, 17 JUNE 2018 36

STALINGRAD: THE COMMISSAR'S HOUSE, 12 SEPTEMBER 2018
[HTTPS://WWW.YOUTUBE.COM/WATCH?V=DEXzTPE_TF4&AB_CHANNEL=ARMYUNIVERSITYPRESS](https://www.youtube.com/watch?v=DEXzTPE_TF4&ab_channel=ARMYUNIVERSITYPRESS) 37

WILLIAM GLENN ROBERTSON AND LAWRENCE A. YATES, **BLOCK BY BLOCK**: 38

הטלגרם של עמית סגל, 23 בדצמבר 2021. דובר צה"ל אמר כי מדובר בהוראה ישנה מימי "שומר החומות", אך השינוי שבוצע לאחר הפרסום היה למעשה שינוי המילים תוך הותרת המשמעות על כנה.

שמונת העקרונות של לוחמה אורבנית, ומדוע אנו חייבים לשנות אותם (עמ' 16)

1 הערת המתרגם: המחבר מייחד את התקפה על עיר (CITY ATTACK) משאר הלחימה בשטח בנוי. ככל הנראה, כוונתו ללחימה בשטח אורבני צפוף (במרכז הערים ומחנות הפליטים).

2 **MUSUL STUDY GROUP**, U.S ARMY, No. 17-24 U (SEPTEMBER 2017)
[HTTPS://WWW.ARMYUPRESS.ARMY.MIL/PORTALS/7/PRIMER-ON-URBAN-OPERATION/DOCUMENTS/MOSUL-PUBLIC-RELEASE1.PDF](https://www.armypress.army.mil/portals/7/Primer-on-Urban-Operation/Documents/Mosul-Public-Release1.pdf)

3 הערת המתרגם: ניתן לתרגם אף כ"לוחמה בשטח בנוי", אך על-מנת לשמור על כוונת המחבר ורוח דבריו הוחלט להשתמש במילה "אורבני"

4 MAJOR AMOS C. FOX, U.S ARMY, **THE MOSUL STUDY GROUP AND THE LESSONS OF THE BATTLE OF MOSUL**, LAND WARFARE PAPER No. 130, FEBRUARY 2020

5 הערת המתרגם: הבונה כאן היא לעימות סימטרי בין שני צבאות

6 JOINT PUBLICATION 3-0, **JOINT PUBLICATION**, 17 JANUARY 2017
INCORPORATING CHANGE 1, 22 OCTOBER 201

7 IBID

8 **ADP 3-90 OFFENSE AND DEFENSE**, JULY 2019 - [HTTPS://ARMYPUBS.ARMY.MIL/EPUBS/DR_PUBS/DR_A/PDF/WEB/ARN18377_ADP%203-90%20FINAL%20WEB.PDF](https://armypubs.army.mil/epubs/DR_pubs/DR_A/pdf/web/arn18377_adp%203-90%20final%20web.pdf)

9 התקפת-חדירה (PENETRATION) – התקפה חזיתית, שלרוב תתמקד בתפר בין כוחות, ומטרתה למוטט את קווי ההגנה של האויב

10 התקפת-מעטפה (ENVELOPMENT) – תפיסת שטחים בעורף האויב תוך כדי קרב, על-מנת להשמיד כוחות אויב ולמנוע מהם לסגת

11 יש כמה דוגמאות היסטוריות, ועדכניות יחסית, של התקפות על עיר במהלך עימות מוגבל, בהן כוח תוקף ניסה להרוג את המגנים או לכבוש את העיר בכללותה: הואה, וייטנאם: 31 בינואר–3 במרץ 1968; ווקואב, קרואטיה: 25 באוגוסט–18 בנובמבר 1991; סראייבו, בוסניה והרצגובינה: 5 באפריל 1992–29 בפברואר 1996; גרזני, צ'צ'ניה: 31 בדצמבר 1994–8 בפברואר 1995; 25 בדצמבר 1999–6 בפברואר 2000; פלוג'ה, עיראק: 4 באפריל–1 במאי 2004; 7 בנובמבר–23 בדצמבר 2004

12 בין הדוגמאות העדכניות ביותר: ח'לב, סוריה: 19 ביולי 2012–22 בדצמבר 2016; ע'וטה, סוריה: 7 באפריל 2013–14 באפריל 2018; דיר אל-ז'ור, סוריה: 14 ביולי 2014–10 בספטמבר 2017; אילובייסק, אוקראינה: 7 באוגוסט–2 בספטמבר 2014; כובאני, סוריה: 13 בספטמבר 2014–16 בינואר 2015; דבלצבה, אוקראינה: 14 בינואר–20 בפברואר 2015; רמאדי, עיראק: 11 באוגוסט 2015–9 בפברואר 2016; פלוג'ה, עיראק: 22 במאי 2016–29 ביוני 2017; מוצול, עיראק: 16 באוקטובר 2016–20 ביולי 2017; רקה, סוריה: 6 בנובמבר 2016–17 באוקטובר 2017; מאראווי, פיליפינים: 23 במאי–23 באוקטובר 2017; תל עפר, עיראק: 20 באוגוסט–2 בספטמבר 2017

13 JOHN SPENCER, "THE CITY IS NOT NEUTRAL: WHY URBAN WARFARE IS SO HARD", **MODERN WAR INSTITUTE**, 3 APRIL 2020

14 הערת המתרגם: באנגלית - COUNTERINSURGENCY

15 אחת מהדוגמאות הספורות – הנוכרת ב', **U.S ARMY FIELD MANUAL 3-90-2**, RECONNAISSANCE, SECURITY, AND TACTICAL ENABLING TASKS, VOLUME 2 – מונה חמישה עמודים העוסקים במתקפות כיתור רחבות-היקף, אך אלה נחשבות רק למרכיב אחד, גם אם מרכזי, בהגדרת התנאים להתקפת עיר

16 **FM 3-24 MCWP 3-33.5, INSURGENCIES AND COUNTERING**

החיכוך עם ארגוני טרור והשפעתו על תפיסת המודיעין המדייק והלחימה הרבי-ממדית בצבא היבשה של ארצות-הברית (עמ' 26)

1 הניסוח האמריקני הוא MULTI DOMAIN, ואפשר לתרגמו במדויק "לתחומים". התרגום המקובל בעברית הוא "ממדים", ובו אשתמש גם בהקשר של סייבר ומערכות מחשוב, אף שהם אינם נתפסים כממדים במובן הפיזי הקלסי

2 בתפיסת המודיעין המסורתית נעשה שימוש רב עד העשורים האחרונים. המודיעין המדויק הוא הפרקטיקה החדשה שהתגבשה בשדה הלחימה המודרני ומשמשת בסיס לתכנון מיטבי, שיטתי ויסודי מול המרחב המבצע. בצה"ל היא מכונה "לוחמ"מ"

3 DEPARTMENT OF THE ARMY HEADQUARTERS, "ADP (ARMY DOCTRINE PUBLICATION) 2-0 INTELLIGENCE", JULY 2019, P. 3-7

4 DEPARTMENT OF THE ARMY HEADQUARTERS, "ATP 2-01.3 INTELLIGENCE PREPARATION OF THE BATTLEFIELD", P. 1-12

5 IBID, P. VII

6 US ARMY INTELLIGENCE CENTER OF EXCELLENCE, "DRIVING THE FUTURE OF ARMY INTELLIGENCE", P. 9

7 IBID, P. 7

8 BEN CONNABLE, "MILITARY INTELLIGENCE FUSION FOR COMPLEX OPERATIONS", NATIONAL DEFENSE RESEARCH INSTITUTE, 2012, P. 8-9

9 DEPARTMENT OF THE ARMY HEADQUARTERS, "FM 30-10 MILITARY GEOGRAPHIC INTELLIGENCE (TERRAIN)", MARCH 1972

10 DEPARTMENT OF THE ARMY HEADQUARTERS, "ADP 2-0 INTELLIGENCE", P. 1-4

11 DEPARTMENT OF THE ARMY HEADQUARTERS, "ATP 2-01.3 INTELLIGENCE PREPARATION OF THE BATTLEFIELD", CHAPTERS 4-6

12 DEPARTMENT OF THE ARMY HEADQUARTERS, "ADP 2-0 INTELLIGENCE", P. 1-8

13 ANDREW FEICKERT, "DEFENSE PRIMER – ARMY MULTI-DOMAIN OPERATIONS", P. 1

14 A. C. FOX, MAJ US ARMY, "THE REEMERGENCE OF THE SIEGE: AN ASSESSMENT OF TRENDS IN MODERN LAND WARFARE", P. 5

15 יסמין פודמזו, "טכנולוגיה ומודיעין: מגמות בהשתנות התהליך המודיעיני בצה"ל בתקופה שלאחר מהפכת המידע", **סייבר מודיעין וביטחון**, כרך 3, גיליון 2 (אוקטובר 2019), עמ' 36

16 W. S. WALLACE, GENERAL US ARMY (RETIRED), "MULTI-DOMAIN OPERATIONS IN CONTEXT", LANDPOWER ESSAY, NO. 20-4 (APRIL 2020), P. 4

17 IBID

18 DEPARTMENT OF THE ARMY HEADQUARTERS, "ADP 2-0 INTELLIGENCE", P. 3

19 CONNABLE, 2012, P. 16

20 AMOS C. FOX, "THE REEMERGENCE OF THE SIEGE: AN ASSESSMENT OF TRENDS IN MODERN LAND WARFARE", P. 6

21 US ARMY TRAINING AND DOCTRINE COMMAND, "MOSUL STUDY .GROUP: WHAT THE BATTLE FOR MOSUL TEACHES THE FORCE", P. 28

22 IBID

23 DEPARTMENT OF THE ARMY HEADQUARTERS, "ADP 2-0 INTELLIGENCE", P. 1-2

24 US ARMY TRAINING AND DOCTRINE COMMAND, "TRADOC PAMPHLET 525-2-1 THE US ARMY FUNCTIONAL CONCEPT FOR INTELLIGENCE 2020-2040", P.7

25 הערכת המודיעין שלנו תמיד תחולק לשניים: המידע הוודאי, והערכת המודיעין לגבי נושאים שאין עליהם מספיק מודיעין

26 פודמזו, 2019, עמ' 48

THE CHALLENGES OF URBAN OPERATIONS, COMBAT STUDIES INSTITUTE, US ARMY COMMAND AND GENERAL STAFF COLLEGE PRESS, FORT LEAVENWORTH, KS, 2003

IBID 39

TED GOODWIN, THE BATTLE THAT CHANGED HISTORY: ONE TEAM, ONE BUILDING, ONE BADASS SOLDIER", HISTORY DAILY - [HTTPS://HISTORYDAILY.ORG/JACOB-PAVLOV](https://historydaily.org/jacob-pavlov) 40

41 הערת המתרגם: שיטה, הדומה ל"נוהל שכן", שבה משתמשים במבוכדי הכפר על-מנת לקרוא למבוקשים לצאת מן הבית

42 CHARLES KNIGHT, THE WORLD WAR 2 CAPABILITIES WE NEED FOR TODAY'S URBAN BATTLEFIELD", MODERN WAR INSTITUTE, 6 DECEMBER 2019

43 MARK BOWDEN, HUE 1968: A TURNING POINT OF THE AMERICAN WAR IN VIETNAM, GROVE ATLANTIC, 6 JUNE 2017

44 כ"קילוגרם

45 MAJ AMOS C. FOX, "PRECISION FIRES HINDERED BY URBAN JUNGLE", ASSOCIATION OF THE UNITED STATES ARMY, 16 APRIL 2018

46 הערת המתרגם: באנגלית - (CLOSE-QUARTERS BATTLE (CQB

47 ANTHONY KING, THE COMBAT SOLDIER, OXFORD SCHOLARSHIP ONLINE, MAY 2013, P. 238

48 GIAN GENTILE, DAVID E. JOHNSON, LISA SAUM-MANNING, RAPHAEL S. COHEN, SHARA WILLIAMS, CARRIE LEE, MICHAEL SHURKIN, BRENNALLEN, SARAH LOVELL, JAMES L. DOTY, REIMAGINING THE CHARACTER OF URBAN OPERATIONS FOR THE U.S ARMY, RAND, 2017

49 IBID

50 "MWI WAR COUNCIL – FIGHTING TERRORISM IN THE CITY, THE BATTLE OF MARAWI" - [HTTPS://WWW.YOUTUBE.COM/WATCH?V=TXUDNU1SHF8&t=552s&ab_channel=MODERNWARINSTITUTE](https://www.youtube.com/watch?v=TXUDNU1SHF8&t=552s&ab_channel=MODERNWARINSTITUTE)

51 [HTTPS://INTERNATIONAL-REVIEW.ICRC.ORG/SITES/DEFAULT/FILES/IRC_97_901-4.PDF](https://international-review.icrc.org/sites/default/files/irc_97_901-4.pdf)

52 הערת המתרגם: בקרב זה, שהתחולל בין מורדים סומלים לכוחות אמריקנים, הפילו המורדים שני מסוקי בלאק-הוק אמריקנים בעזרת RPG. הקרב הסתבך והמשימה העיקרית הפכה להיות חילוץ הנפגעים

53 GIAN GENTILE AND OTHERS, 2017

54 "SYRIA WAR: ALEPPO TUNNEL BOMB 'KILLS 38 GOVERNMENT TROOPS", BBC NEWS, 22 JULY 2016

55 ATP 3-21.51, SUBTERRANEAN OPERATIONS, NOVEMBER 2019

56 TODD SOUTH, "THE SUBTERRANEAN BATTLEFIELD: WARFARE IS GOING UNDERGROUND, INTO DARK, TIGHT SPACES", MILITARY TIMES, 26 FEBRUARY 2019

57 הערת המתרגם: כקילומטר אחד

58 JOHN SPENCER, "THE RETURN OF THE TUNNEL BOMB: A MEDIEVAL TACTIC ON THE MODERN BATTLEFIELD", MODERN WAR INSTITUTE, 30 DECEMBER 2019

59 [HTTPS://WWW.DARPA.MIL/PROGRAM/UNDERMINER](https://www.darpa.mil/program/underminer)

60 WILLIAM S LIND, DEFINING MANEUVER WARFARE FOR THE MARINE CORPS", MARINE CORP ASSOCIATION, 17 JULY 2019

61 DAVID KILCULLEN, OUT OF THE MOUNTAINS: THE COMING AGE OF THE URBAN GUERRILLA, OXFORD UNIVERSITY PRESS, NEW YORK, 2015, P. 64

62 JOHN ARQUILLA AND DAVID RONFELDT, SWARMING: THE FUTURE OF CONFLICT, RAND, 2005

63 CHIARA VERCELLONE, "THE ARMY AWARDS A CONTRACT FOR MANNED-UNMANNED TEAMING COMMS", C4ISRNET, 18 FEBRUARY 2020

64 [HTTPS://WWW.BENNING.ARMY.MIL/ARMOR/EARMOR/CONTENT/ISSUES/2017/FALL/4FOX17.PDF](https://www.benning.army.mil/armor/earmor/content/issues/2017/FALL/4Fox17.pdf)

ЗАЩИЩАТИМУТЬ ДОНЕЦЬКИЙ АЕРОПОРТ, ZN,UA, 2014		US ARMY INTELLIGENCE CENTER OF EXCELLENCE, "DRIVING THE	27
БУТУСОВ, Ю, 26 МАЯ 2014 ГОДА. ПЕРВЫЙ БОЙ В ДОНЕЦКОМ	8	FUTURE OF ARMY INTELLIGENCE", P. 55	
АЭРОПОРТУ И РАЗГРОМ РОССИЙСКОГО ОТРЯДА «ИСКРА» - РАССКАЗ		US ARMY INTELLIGENCE CENTER OF EXCELLENCE, "INTELLIGENCE	28
СПЕЦНАЗОВЦА 3-ГО ПОЛКА, ПОЗЫВНОЙ ТУРИСТ, КОТОРЫЙ		PREPARATION OF THE BATTLEFIELD", P. 4	
ПЕРВЫМ ДАЛ КОМАНДУ ОТКРЫТЬ ОГОНЬ, ЦЕНЗОР.НЕТ, 2016		IBID, P. 9	29
	Fox, 2019, P. 3	IBID, P. 30	30
	БУТУСОВ, Ю, 2016	IBID, PP. 26-27	31
	IBID	IBID, P. 10	32
	Fox, 2019, P. 3; S. WALKER, "UKRAINE SAYS IT CONTROLS DONETSK	IBID, P. 28, 57	33
АИРПОРТ АФТЕР ФАЙТИНГ ЛЕАВЕС ДОЗЕНС ДЕАД", THE GUARDIAN, 27	12	IBID, P. 30	34
MAY 2014		US ARMY TRAINING AND DOCTRINE COMMAND, "TRADOC PAMPHLET	35
	Fox, 2019, P. 3	525-2-1 THE US ARMY FUNCTIONAL CONCEPT FOR INTELLIGENCE	
	IBID, P. 4	2020-2040", P. 41	
	IBID	JESSE L. SKATES, "MULTI-DOMAIN OPERATIONS AT DIVISION AND	36
	IBID	BELOW", MILITARY REVIEW, P. 74	
	IBID	US ARMY TRAINING AND DOCTRINE COMMAND, "MOSUL STUDY	37
	IBID	GROUP: WHAT THE BATTLE FOR MOSUL TEACHES THE FORCE", P. 11	
ORGANIZATION FOR SECURITY AND CO-OPERATION, MINSK PROTOCOL	18	US ARMY INTELLIGENCE CENTER OF EXCELLENCE, "DRIVING THE	38
(PRESS RELEASE) (IN RUSSIAN). IN EUROPE, 2014		FUTURE OF ARMY INTELLIGENCE", P. 70	
	Fox, 2019, P. 5	CONNABLE, 2012, P. 25	39
	IBID, P. 6	US ARMY INTELLIGENCE CENTER OF EXCELLENCE, "INTELLIGENCE	40
THORP, G. & GAMIO, L. (2014). "THE CEASE-FIRE WAR IN DONETSK".	21	PREPARATION OF THE BATTLEFIELD", P. 4	
THE WASHINGTON POST		DEPARTMENT OF THE ARMY HEADQUARTERS, "ATP (ARMY TECHNIQUES	41
	Fox, 2019, P. 7	PUBLICATION) 3-09.12 FIELD ARTILLERY TARGET ACQUISITION", JULY	
BBC, "UKRAINE CONFLICT: HEAVY FIGHTING FOR DONETSK AIRPORT",	23	2015, P. 4-3, B-2, B-3	
19 JANUARY 2015		US ARMY INTELLIGENCE CENTER OF EXCELLENCE, "INTELLIGENCE	42
	AXE, D, "HOW RUSSIA NEARLY WIPED OUT THE UKRAINIAN AIR	PREPARATION OF THE BATTLEFIELD", P. 29	
FORCE", THE NATIONAL INTEREST, 2020	24	US ARMY TRAINING AND DOCTRINE COMMAND, "TRADOC PAMPHLET	43
	Fox, 2019, P. 7	525-2-1 THE US ARMY FUNCTIONAL CONCEPT FOR INTELLIGENCE	
	IBID	2020-2040", P. 42	
	IBID, P. 8	DEPARTMENT OF THE ARMY HEADQUARTERS, "ADP 2-0 INTELLIGENCE",	44
	IBID	P. 4-13	
	IBID, P. 9	US ARMY TRAINING AND DOCTRINE COMMAND, "TRADOC PAMPHLET	45
	IBID	525-2-1 THE US ARMY FUNCTIONAL CONCEPT FOR INTELLIGENCE	
	IBID	2020-2040", P. 31	
ORGANIZATION FOR SECURITY AND CO-OPERATION IN EUROPE, LATEST	32	WILLIAM S. WALLACE, "MULTI-DOMAIN OPERATIONS IN CONTEXT",	46
FROM OSCE SPECIAL MONITORING MISSION (SMM) TO UKRAINE		MILITARY REVIEW (JANUARY-FEBRUARY 2021), P. 1	
BASED ON INFORMATION RECEIVED AS OF 19 JANUARY 2015, 18:00		JESSE L. SKATES, "MULTI-DOMAIN OPERATIONS AT DIVISION AND	47
(KYIV TIME), 2015		BELOW", MILITARY REVIEW (JANUARY-FEBRUARY 2021), P. 71	
	Fox, 2019, P. 9	IBID, P. 72	48
	IBID		
	IBID		
	KANARSKY, 2017		
URCOSTA, R. B, "RUSSIA'S STRATEGIC CONSIDERATIONS ON THE SEA OF	37	AMOS C. FOX, "CYBORGS AT LITTLE STALINGRAD": A BRIEF HISTORY OF	1
AZOV", WARSAW INSTITUTE, 2018, PP. 27-37		THE BATTLES OF THE DONETSK AIRPORT", LAND WARFARE INSTITUTE,	
	AXE, 2020	2019, PP. 1-2	
МРЧД ДДУ, עידן חדש בלוחמה הרוסית - תרגום חוברת הדרכה של צבא	39	SPARK, L. S.& MORGAN, M, "UKRAINE UNREST WILL BE RESOLVED BY	2
היבשה האמריקאי, אגף מבצעים חטיבת התורה וההדרכה, 2018, עמ' 25.		FORCE OR TALKS IN 48 HOURS, MINISTER SAYS", CNN, 10 APRIL 2014	
שם	40	SUTYAGIN, I, "RUSSIAN FORCES IN UKRAINE". RUSI, BRIEFING PAPER,	3
	21 עמ' 21	2015, P. 9	
שם	41	Fox, 2019, P. 3	4
שם	42	ЗАЙЦЕВ, В, У ДОНЕЦЬКОМУ АЕРОПОРТУ СЕПАРАТИСТИ ВИВИСИЛИ	5
שם	43	ПРАПОР ДНР, СЪГОЛНИ, 2014	
Fox, A. C., & ROSSOW, A. J, MAKING SENSE OF RUSSIAN HYBRID	44	KANARSKY, M, "THE DEFENSE OF DONETSK AIRPORT - UKRAINIAN	6
WARFARE: A BRIEF ASSESSMENT OF THE RUSSO-UKRAINIAN WAR.		BATTLE OF THERMOPYLAE", EUROMAIDAN PRESS, 30 JANUARY 2017	
INSTITUTE OF LAND WARFARE, ASSOCIATION OF THE UNITED STATES		БУТУСОВ, Ю, ТЕРМІНАЛ I ТЕРМІНАТОРИ: ЯК ДОВГО	7

הקרב על שדה התעופה בדונייצק (עמ' 34)

AMOS C. FOX, "CYBORGS AT LITTLE STALINGRAD": A BRIEF HISTORY OF	1
THE BATTLES OF THE DONETSK AIRPORT", LAND WARFARE INSTITUTE,	
2019, PP. 1-2	
SPARK, L. S.& MORGAN, M, "UKRAINE UNREST WILL BE RESOLVED BY	2
FORCE OR TALKS IN 48 HOURS, MINISTER SAYS", CNN, 10 APRIL 2014	
SUTYAGIN, I, "RUSSIAN FORCES IN UKRAINE". RUSI, BRIEFING PAPER,	3
2015, P. 9	
Fox, 2019, P. 3	4
ЗАЙЦЕВ, В, У ДОНЕЦЬКОМУ АЕРОПОРТУ СЕПАРАТИСТИ ВИВИСИЛИ	5
ПРАПОР ДНР, СЪГОЛНИ, 2014	
KANARSKY, M, "THE DEFENSE OF DONETSK AIRPORT - UKRAINIAN	6
BATTLE OF THERMOPYLAE", EUROMAIDAN PRESS, 30 JANUARY 2017	
БУТУСОВ, Ю, ТЕРМІНАЛ I ТЕРМІНАТОРИ: ЯК ДОВГО	7

היעדרה של אמנה בין-לאומית המסדירה פעילות התקפית במרחב הקיברנטי (עמ' 42)

THREATS AND MULTINATIONAL RESPONSES" *JOURNAL OF STRATEGIC STUDIES* 2, VOLUME 4 (2011) PP. 50-53

RAIN OTTIS, **ANALYSIS OF THE 2007 CYBER ATTACKS AGAINST ESTONIA FROM THE INFORMATION WARFARE PERSPECTIVE**, COOPERATIVE CYBER DEFENCE CENTRE OF EXCELLENCE, TALLINN, ESTONIA (2007); JOHN LEYDEN, "ESTONIA FINES MAN FOR DDOS ATTACKS", *THE REGISTER*, 24 JANUARY 2008

.HERZOG (2011) P. 53 18

.IBID, P. 54 19

MARIUSZ ANTONI KAMINSKI, "OPERATION 'OLYMPIC GAMES'. CYBER-SABOTAGE AS A TOOL OF AMERICAN INTELLIGENCE AIMED AT COUNTERACTING THE DEVELOPMENT OF IRAN'S NUCLEAR PROGRAMME", *SECURITY & DEFENSE QUARTERLY* 29 (2), 2020, PP. 63-71 21

STUXNET: [HTTPS://BIT.LY/3NV6CBW](https://bit.ly/3NV6CBW) 22

GATES, GUILBERT, "HOW A SECRET CYBER PROGRAM WORKED," *THE NEW YORK TIMES* - [HTTPS://NYTI.MS/3NUGHPG](https://nyti.ms/3NUGHPG) 23

CHRISTOPHER BRONK & ENEKEN TIKK-RINGAS, "HACK OR ATTACK? SHAMOON AND THE EVOLUTION OF CYBER CONFLICT", *WORKING PAPER*, RICE UNIVERSITY, 1 FEBRUARY 2013, PP 3-5, 17

IBID, PP. 20-21 25

JOSE PAGLIERY, "THE INSIDE STORY OF THE BIGGEST HACK IN HISTORY", *CNN*, 5 AUGUST 2015

[HTTPS://PASTEBIN.COM/HQAGAQRJ](https://pastebin.com/HQAGAQRJ) 27

"NATO CHIEF 'EXTREMELY CONCERNED' AFTER ATTACKS ON SAUDI", *FRANCE 24*, 16 SEPTEMBER 2019 28

EILEEN SULLIVAN, "TRUMP ANNOUNCES NEW SANCTIONS ON IRAN", *NEW YORK TIMES*, 20 SEPTEMBER 2019 29

דוד דוכן, **חדירת רעיונות פוסט-מודרניים לערכי הלחימה בכלל ובמרחב האורבני בפרט**, חיבור לשם תואר דוקטור, רמת גן (2015), עמ' 14 30

WARREN CHIN, "TECHNOLOGY, WAR AND THE STATE: PAST, PRESENT AND FUTURE", *INTERNATIONAL AFFAIRS*, VOLUME 95, ISSUE 4, (JULY 2019), PP. 765-783 31

דוכן (2015) 32

על חשיבותם של המתקנים האסטרטגיים ועל השותפים בהגנה על המרחב האזרחי (עמ' 50)

דניאל סלאמה, "המודדים הח'ותים תקפו בתי זיקוק בסעודיה", *YNET*, 14 בספטמבר 2019 1

על פי הגדרתו של האלוף, אהרון חליוה, ראש אגף המבצעים בשנת 2020 - מתוך כתבה ב"זמן אמת" - סכנה ברורה ומדיקת", עונה 13, פרק 18 2

JULIA VOO, ET AL, "RECONCEPTUALIZING CYBER POWER", *BELFER CENTER: HARVARD* (APRIL 2020), P. 1 1

LESLEY SWANSON, "THE ERA OF CYBER WARFARE: APPLYING INTERNATIONAL HUMANITARIAN LAW TO THE 2008 RUSSIAN-GEORGIAN CYBER CONFLICT", *LOYOLA OF LOS ANGELES INTERNATIONAL & COMPARATIVE LAW REVIEW*, VOLUME 32, ISSUE 2, 2010, P. 306-312 2

שרון אפק, "שוברים את הכללים וכולם משחקים - על המפגש בין המרחב הקיברנטי לבין כללי המשפט הבינלאומי", *בין הקטבים* 3 (דצמבר 2014), עמ' 60 3

מנהיגי מדינות חותמים על אמנות בין-לאומיות בשל מגוון סיבות ועל-מנת לקדם אינטרסים שונים, חלקם גלויים ואחרים סמויים. לא תמיד ניתן להקיש מאמנות שנחתמו בעבר ולקבוע מתי ומדוע מדינות יהיו מוכנות לחתום על אמנות בין-לאומיות עתידיות, המחייבות אותם בנושא כה סבוך. 4

SUMMARY USA DEPARTMENT OF DEFENCE CYBER STRATEGY 2018 - [HTTPS://BIT.LY/3GHVvWL](https://bit.ly/3GHVvWL) 5

MILITARY DOCTRINE OF THE RUSSIAN FEDERATION", 5 FEBRUARY 5" 2010 6

VALERY GERASIMOV, "THE VALUE OF SCIENCE IS IN THE FORESIGHT", *MILITARY REVIEW*, JANUARY-FEBRUARY 2016, PP. 23-29 7

ERIK A. OLSON, "IRAN'S PATH DEPENDENT MILITARY DOCTRINE", *STRATEGIC STUDIES QUARTERLY* (SUMMER 2016), PP. 63-93 8

HADI AJILI AND MAHSA ROUHI, "IRAN'S MILITARY STRATEGY", *GLOBAL POLITICS AND STRATEGY* DECEMBER 2019-JANUARY 2020, *IISS* VOLUME 61 (NOVEMBER 2019), PP. 139-152 9

"לוחמת הסייבר של איראן", צבא ואסטרטגיה, כרך 4, גיליון 3 (דצמבר 2012) 10

AMIT MAITRA, "OFFENSIVE CYBER-WEAPONS: TECHNICAL, LEGAL, AND STRATEGIC ASPECTS", *DEFENCE AND SECURITY ALERT* (AUGUST 2014) P. 18 10

MICHAEL N. SCHMITT, "THE PRINCIPLE OF DISCRIMINATION IN 21ST WARFARE", *YALE HUMAN RIGHTS AND DEVELOPMENT LAW JOURNAL*, VOL. 2, ISSUE 1, 1999. P. 145 11

ארד זיונץ ורוני ברט, "התאמת דיני המלחמה לעימותים נמוכי-עצימות", *עדכן אסטרטגי*, כרך 11, גיליון 2 (אוקטובר 2008), עמ' 25-38. 12

YVONNE M. DUTTON, "COMMITMENT TO INTERNATIONAL HUMAN RIGHTS TREATIES: THE ROLE OF ENFORCEMENT MECHANISMS", *UNIVERSITY OF PENNSYLVANIA JOURNAL OF INTERNATIONAL LAW* (VOL. 34, ISSUE 1) 2012 12

GIOVANNI MANTILLA, "CONFORMING INSTRUMENTALISTS: WHY THE USA AND THE UNITED KINGDOM JOINED THE 1949 GENEVA CONVENTIONS", *THE EUROPEAN JOURNAL OF INTERNATIONAL LAW* VOLUME 28, NO. 2, OXFORD UNIVERSITY PRESS, OXFORD, P. 483 13

THERESA HITCHENS AND NILSU GOREN, *INTERNATIONAL CYBERSECURITY INFORMATION SHARING AGREEMENTS*, CENTER FOR INTERNATIONAL & SECURITY STUDIES, UNIVERSITY OF MARYLAND, 2017 14

MICHAEL N. SCHMITT, *TALLIN MANUAL ON THE INTERNATIONAL LAW APPLICABLE TO CYBER WARFARE*, CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS, CAMBRIDGE, 2013 15

תנועת נוער רוסית שלטענתה היא דמוקרטית, אנטי-פשיסטית ואנטי-אולי-גרבית. הקמתה קיבלה את עידודה של ממשלת רוסיה אשר גם מתקצבת אותה, וראשיה נחשבים כמקורבים לנשיא פוטין. 16

STEPHEN HERZOG, "REVISITING THE ESTONIAN CYBER ATTACKS: DIGITAL 17

3	דוח מבקר המדינה, "היערכות להגנה על ממתקנים חיוניים מפני טילים", אוגוסט 2020	19	גיורא איילנד, תפיסת היסוד של כוח האדם בניין צה"ל, בתוך מזכר 148 - השירות הצבאי בישראל: אתגרים, חלופות ומשמעויות , INSS, תל אביב, ספטמבר 2015, עמ' 15-20
4	תא"ל (מיל) שחר שוחט, "משחקי חתול ועכבר - התמודדות ההגנה האווירית עם האיומים המתפתחים", בין המערכות , 3 בינואר 2021	20	לאחר פירוק חטיבת החרמון, לאוגדת רמת הגולן כפופה רק חטיבת מרחבית אחת.
5	אלוף הרצי הלוי, "הגנה רב-ממדית", בין הקטבים 28-30 (אוקטובר 2020), עמ' 254	21	אל"ם (מיל) ד"ר גבי סיבוני ואל"ם (מיל) יובל בזק, "שכלול כוח המחץ - כיווני התפתחות לתמרון היבשתי הרב-זרחני", מערכות 484 (יולי 2019), עמ' 38-45
6	דוד בך גוריון, יחוד יעוד - דברים על בטחון ישראל , מערכות, תל אביב, 1971	22	למשל, האיחוד של שתי החטיבות המרחביות ברמת הגולן לחטיבה אחת. איחוד שבוצע, בוטל ויושם מחדש בתוך כעשור.
7	מסמך "18 הנקודות" מתמקד בניסיון למצוא דרך לגשר על הנחיתות והא-סימטריה הכמותית שאפיינה את המדינה ביחס לאויבותיה	23	פינקל, 2017.
8	יוסי מלמן, "כיפת ברזל - כישלון ידוע מראש", הארץ , 2 במרס 2009	24	עמנואל סקל, "אוגדת סיני במלחמת שלום הגליל", מערכות 413 (יולי 2007), עמ' 32-39; עמנואל סקל, ימי לבנון: אוגדה 252 במלחמת שלום הגליל, הוצאה עצמית, 2019
9	גורמים נוספים המעורבים במשימה: חיל האוויר, חיל הים, משרד האנרגיה והמים, משרד הביטחון וגורמיו ועוד	25	סא"ל נ', "מלחמת לבנון השלישית - לקראת השתנות הרעיון המערכתי של חזבאללה", מערכות 454 (אפריל 2014), עמ' 4-8
10	מפעל חיוני - מתוך חוק שירות עבודה בשעת חירום, תשכ"ד-1967 (תיקון מס' 7 - תשס"ח - 2008)		
11	מבקר המדינה, דוח ביקורת שנתי 70ג': "ההיערכות להגנה על מתקנים חיוניים מפני טילים, רקטות ואיומים אוויריים נוספים", עמ' 87		

מערכת הפיקוד המופתית בצה"ל: שיחוף פעולה בין מערכים כהזדמנות ליצירת מענה לאתגרים (עמ' 66)

1	פרסומי תוה"ד, "מנהל כוח אדם צבאי", 2017, עמ' 64-69
2	שם
3	יואב גלבר, גרעין לצבא עברי סדיר , יד יצחק בן-צב, ירושלים, 1986
4	חוק שירות הביטחון (נוסח משולב), התשמ"ו-1986
5	למתגייסים עד 30 במאי 2015 תקופת השירות הייתה 36 חודשים לגברים ו-24 חודשים לנשים, והחל בתאריך זה משך השירות לגברים קוצר בארבעה חודשים ועומד על 32 חודשים.
6	"הנגד בצה"ל", זרקור 24 (אפריל 2019), מפרט דרישה זאת, המתווספת עם המעבר לשירות הקבע המובהק
7	"הנגד בצה"ל", 2019, עמ' 18-21
8	אלוף יעקב עמידור, "למהותו של מקצוע הפיקוד הצבאי", מערכות 369 (פברואר 2000), עמ' 26-31
9	המילון למונחי צה"ל, 1998, עמ' 497
10	ההערכה היא שהנגדים מפקדים על כ-70% מהחיילים בשירות חובה החל ב-2017, ובמקביל לפתיחת שערי בית הספר לפיקוד לנגדים, החלה להתבצע בחילות המקצועיים הכשרה פיקודית לנגדים בשנת הקבע הראשונה, שמטרתה להקנות כלים פיקודיים בסיסיים

האם הגליל מוגן? הצעה לתיקון יסודי בצבא היבשה (עמ' 58)

1	משה (צ'יקו) תמיר, מלחמה ללא אות, מערכות , תל אביב, 2005
2	2 סא"ל נ', "מלחמת לבנון השלישית - לקראת השתנות הרעיון המערכתי של חזבאללה", מערכות 454 (אפריל 2014), עמ' 4-8
3	מיכאל אוריה, "כך נראית חומת הבטון החדשה בגבול הצפון שתעצור את כוח רדואן של חזבאללה", אתר צה"ל , 6 בספטמבר 2018
4	אלון בן דוד, "צה"ל חייב להתנער ולהיערך לתרחיש הגרוע ביותר מול חיזבא"ל", מעריב , 24 ביולי 2020
5	מבצעי כוחות היבשה, כך שלישי, מבצעים הגנתיים, פרק א', פסקה 2
6	אורנה מזרחי, אודי דקל, יובל בזק, "מזכר 206 - המלחמה הבאה של ישראל בצפון: תרחישים, אסטרטגיות והמלצות למדיניות הישראלית", INSS (דצמבר 2020)
7	הרמטכ"ל אביב כוכבי, "צה"ל 2021 - אתגרים ומענה", הכנס השנתי ה-14 של INSS (ינואר 2021), https://youtu.be/dwArYUuRjz0
8	עמנואל ולד, הקשר הגורדי , ידיעות אחרונות, תל אביב, 1992
9	הרצי הלוי, "הגנה רב-ממדית", בין הקטבים 28-30 (אוקטובר 2020), עמ' 241-254
10	אין בהצעה זו נקיטת עמדה כלפי מעמד איו"ש. ניתן ליישמה גם במצב הנוכחי, שבו צה"ל הוא הריבון בשטח, וגם אם מצב זה ישתנה.
11	תמיר מנצור כרמל, "לקראת חיל הגנה מרחבית", מערכות 459 (פברואר 2015), עמ' 20-27
12	לפי הצעתו, כפי שפורסמה במערכות 459, לשם הקמת המערך יהיה צורך בכ-35 פלוגות המונות כ-100 לוחמים ותומכי לחימה כל אחת.
13	סא"ל בעז זלמנוביץ, "ניפוח המפקדות - סכנה ברורה ומיידית", מערכות 425 (יוני 2009), עמ' 40-4
14	תא"ל (מיל) ד"ר די אשר, "מכפיל כוח ששינה כיוון - מפקדות האוגדה", מערכות 471 (מאי 2017), עמ' 35-43
15	עמירם אורן, "הפיקוד המרחבי כמסגרת להפעלת כוחות היבשה בצה"ל (1948-1956)", בתוך עיונים בתקומת ישראל, כרך 14 (2004), עמ' 429-460
16	מאיר פינקל, "לאן נעלם הפיקוד המרחבי", בין הקטבים 10 (מרס 2017), עמ' 51-64
17	יש לציין שתופעה זו נחלשה בשנים האחרונות עם הגידול במשכי הזמן בהם עוסקות היחידות הסדירות באימונים.
18	לדוגמה, אוגדת עזה שבמהלך מבצע צוק איתן קיבלה גזרה משנית בדרום הרצועה.